

Vrienden van de Domkerk

jaargang 36, voorjaar 2024

Inhoud

		Pagina
Wietse Mulder	Van het bestuur	03
Ron Helsloot	De geschiedenis van het ingestorte schip van de Domkerk	05
Joleen Heringa	De cenotaaf van bisschop George van Egmond en de gebruikte muntsoort	29
Casper Staal	Liturgie bij de cenotaaf van George van Egmond	35
Mieke Breij	Verleden - Heden - Toekomst: Impressie van de jaarlijkse Vriendenlezing	38
Ron Helsloot	Van Canterbury naar Domeinmodel	41
Theo Kralt & Mieke Breij	Richard Nicolaüs Roland Holst (1868-1938)	45
	Houd de Domkerk open!	51
Wietse Mulder	Exploitatierkening 2023 Toelichting bij de exploitatierkening	53

Stichting Vrienden van de Domkerk

Doelstelling

Financiële ondersteuning van de
dagelijkse openstelling van de Domkerk

Bestuur

Wietse Mulder, voorzitter
Jaap Roording, secretaris
Onno Yska, penningmeester
Lammert van Hemert
Rommie Nauta, adviserend lid

Redactie

Mieke Breij
Ron Helsloot
Casper Staal
Nettie Stoppelenburg

E-mail

vriendendomkerk@domkerk.nl

Redactieadres

Achter de Dom 1
3512 JN Utrecht

Website

www.domkerk.nl

Banknummer

NL47INGB0005855937

Van het bestuur

In het najaar van 2023 heeft Bart van Meegen het bestuur geïnformeerd dat hij zijn taken voor de Stichting Vrienden van de Domkerk moest neerleggen. Een andere baan met nieuwe verantwoordelijkheden zorgde ervoor dat werk en werkzaamheden voor de stichting moeilijker te combineren waren. We vinden het spijtig om Bart te moeten laten gaan, maar we zijn hem dankbaar voor al zijn inspanningen voor de Vrienden van de Domkerk. In de afgelopen jaren heeft Bart zich als voorzitter ontwikkeld tot het aanspreekpunt en het gezicht van de stichting. Zo was hij initiatiefnemer van de activiteiten om nieuwe Domdragers en andere Vrienden te werven. Hij stond ook samen met Michiel Holtrop aan de basis van de succesvolle Appeltaartconcerten in de Domkerk.

Ondergetekende neemt de positie van Bart over. Het penningmeesterschap is overgedragen aan Onno Yska. Onno was al als adviseur aan de stichting verbonden en is nu officieel tot het bestuur toetreden.

Rommie Nauta, algemeen bestuurslid, is statutair aan het einde van haar tweede termijn gekomen. Ze is graag bereid om het bestuur nog enige tijd te ondersteunen. Maar dit betekent wel dat we op zoek moeten gaan naar een nieuw bestuurslid. Mocht u geïnteresseerd zijn om ons bestuur te komen versterken, dan kunt u met onze secretaris Jaap Roording contact opnemen via zijn mailadres: jaaproording@planet.nl

De samenwerking met de Stichting Appeltaartconcerten beoordelen we als zeer succesvol. De Appeltaartconcerten hebben inmiddels een vaste plaats op de activiteitenagenda van de stichting gekregen. De concerten passen goed bij onze doelstelling om de Domkerk niet alleen open, maar ook toegankelijk te houden voor publiek dat anders minder gemakkelijk naar de Domkerk of een concert gaat. Ondanks dat de gemeentelijke subsidie niet is voortgezet, kunnen we deze bijeenkomsten blijven organiseren. Wij ontvangen ondersteuning van enkele stichtingen, zoals de Ebiqs Foundation,

het Richard Hoogland Fonds en de Van Lanschot Kempen Foundation. Daarnaast helpen vele vrijwilligers mee bij het opbouwen/afbreken, de ontvangst en het verstrekken van koffie en appeltaart. In het afgelopen jaar hebben we enkele activiteiten speciaal voor onze Vrienden georganiseerd. De bovenrondleiding bleek zeer populair en na de start hiervan alweer snel uitverkocht. Mocht u nog niet in de gelegenheid zijn geweest om mee te gaan, dan krijgt u een nieuwe kans. We overwegen om dit jaar weer enkele edities te organiseren.

Op 24 november 2023 vond een drukbezocht symposium plaats over de betekenis van de glas-in-lood ramen van prof. R.N. Roland Holst voor de Domkerk. Tijdens deze bijeenkomst werd een onlangs verworven en gerestaureerde voorstudie onthuld. De aanschaf van de voorstudie is gefinancierd door bijdragen van de stichting en (particuliere) donateurs. Gelijktijdig werden twee glas-in-loodpanelen onthuld die afkomstig zijn uit het depot van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Het bestuur dankt Theo Kralt voor zijn inspanningen bij de realisatie van dit prachtige initiatief. Nadere informatie over de kunstwerken vindt u elders in dit tijdschrift.

In 2024 is het 350 jaar geleden dat een grote storm het schip van de Domkerk heeft vernietigd. Een gebeurtenis die op zichzelf een grote ramp was, heeft een zelfstandige Domtoren en Domkerk opgeleverd en uiteindelijk ook een prachtig Domplein. In dit jaar zal de storm het onderwerp zijn van enkele activiteiten die mede door onze stichting zullen worden ondersteund. Zo heeft de stichting samen met de tentoonstellingscommissie opdracht gegeven aan de Utrechtse kunstenaar David Bade. Hij zal de storm op een eigentijdse manier gaan uitbeelden.

Een belangrijke initiatiefnemer van dit project was Ingrid de Zwart, voorzitter van de tentoonstellingscommissie van de Domkerk, die op 21 februari j.l. helaas is overleden.

In dit nummer vindt u een uitgebreid artikel over de geschiedenis van het ingestorte schip.

Traditioneel organiseren we in het najaar de bijeenkomst voor onze Vrienden. We zijn heel vereerd om ditmaal Beatrice de Graaf als spreker te mogen verwelkomen. Prof. dr. De Graaf is faculteits-hoogleraar aan de Universiteit Utrecht. Zij is historicus en alom erkend expert op het gebied van veiligheid en terrorisme. Daarnaast neemt ze in het maatschappelijk debat stelling als christen. Ze schreef het essay 'Heilige strijd' (2017), een zoektocht naar een theologische visie op geweld, het kwaad en onze veiligheid. Noteert u dus vrijdag 25 oktober 2024 alvast in uw agenda. De ontvangst voor de bijeenkomst is om drie uur.

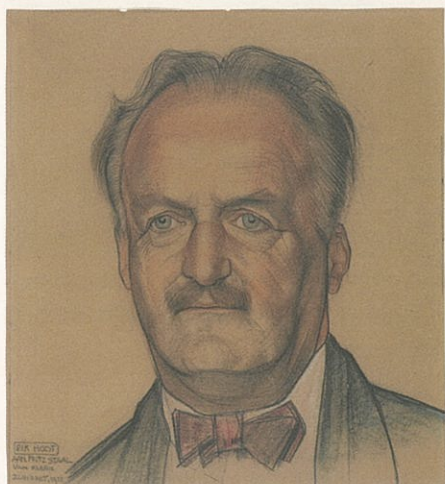
Wij danken de redactie voor het samenstellen van dit magazine. Dit magazine wordt door onze Vrienden zeer op prijs gesteld en menigeen bewaart de jaarlijkse edities. We zijn er als bestuur trots op dit magazine aan onze Vrienden beschikbaar te mogen stellen. Velen gebruiken de ontvangst van het magazine als stimulans om hun jaarlijkse donatie over te maken. We stellen dat zeer op prijs en danken al bij voorbaat voor hun bijdragen.

Ik wens u veel leesplezier toe en hoop u bij onze activiteiten in het komende jaar te mogen ontmoeten.

Wietse Mulder, voorzitter van de Stichting Vrienden van de Domkerk

Richard Nicolaüs Roland Holst (1868-1938) en zijn betekenis voor de Domkerk

Theo Kralt en Mieke Breij

Richard Nicolaüs Roland Holst (1868-1938) door Michel de Klerk (1921). Rijksmuseum Amsterdam, cat. nr. RP-T-2017-32.

Onder deze titel vond op vrijdag 24 november 2023 een feestelijke bijeenkomst in de Domkerk plaats. Hoofdbestanddelen vormden een symposium en de onthulling van drie kunstwerken vervaardigd door R.N. Roland Holst. De aanleiding was de verwerving en plaatsing van een voorstudie van het Evangelistenraam in het zuidertransept uit 1925, dat na zijn ontstaan nooit meer door het publiek te zien is geweest. Daarnaast werd op 8 september 2023 door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en het Citypastoraat Domkerk een overeenkomst getekend voor een langdurige bruikleen van twee glas-in-lood panelen van Roland Holst, ontstaan in de periode 1921-1925 en vervaardigd door het atelier Willem Bogtman te Haarlem. Ook zij kregen een

plaats in het westelijk toegangsportaal van de Domkerk.

Tijdens het symposium traden de volgende sprekers op:

- Johan Carel Bierens de Haan, cultuurhistoricus en publicist, over 'Ruimte voor vernieuwing. Art Deco en De Amsterdamse school in de Domkerk' in 1921-1925
- Lieske Tibbe, kunsthistoricus en biograaf Roland Holst, over 'De Gemeenschapskunst-idealen van Richard Roland Holst en zijn glas-in-loodramen voor de Domkerk'
- Theo Kralt, voorzitter van de Restauratiecommissie Domkerk, over 'Personen en netwerken bij de restauratie van de Domkerk in de periode 1921-1938'
- Geertje Huisman, specialist Roerend Erfgoed van de RCE, over 'De twee glas-in-loodpanelen van Roland Holst'
- Willem Roskam, predikant van de Domkerk, over 'De voorstudie van de vier evangelisten voor het Evangelistenraam van de Domkerk'.

Daarnaast verzorgde Domorganist Jan Hage passende intermezzi op het fraaie Domorgel. Aangezien de teksten en afbeeldingen van de gehouden voordrachten binnen afzienbare tijd in een afzonderlijke gedrukte uitgave zullen verschijnen, beperkt deze bijdrage zich tot een beschrijving van de op 24 november 2023 onthulde kunstwerken.

Wie was Richard Nicolaüs Roland Holst (1868-1938)?

Richard Nicolaüs Roland Holst werd geboren op 4 december 1868 in Amsterdam. Zijn vader was fabrikant en assuradeur. Roland Holst studeerde van 1885 tot 1890 aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam. Vanaf 1918 was hij er docent en buitengewoon hoogleraar in decoratieve en monumentale compositie en vanaf 1926 tot 1934 directeur. Op 16 januari 1896 trad hij in het huwelijk met de bekende dichteres, schrijfster en socialiste, later religieus socialiste, Henriëtte van der Schalk (1869-1952). Dit huwelijk bleef kinderloos.

In zijn werk werd Roland Holst beïnvloed door de Engelse ontwerper William Morris (1834-1896). Hij kende de kunst in de eerste plaats een ideële, dienende taak toe en legde vooral de nadruk op ambachtelijke zuiverheid en schone vorm. Daarbij hechtte Roland Holst grote waarde aan samenwerking tussen kunstenaars uit verschillende disciplines. Mede om deze reden werd hij wel een 'gemeenschapskunstenaar' genoemd. Roland Holst vervaardigde houtsneden, ontwierp affiches, deed de typografische vormgeving van boeken en maakte muurschilderingen in de Beurs van Berlage in Amsterdam, het kantoor van de Algemeene Nederlandse Diamantwerkersbond, de Burcht van Berlage in Amsterdam en het gebouw van de Hoge Raad in Den Haag, dat inmiddels gesloopt is. Later maakte hij ook glas-in-loodramen, onder andere voor het Amsterdams Lyceum, het Amsterdamse Stadhuis, de Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam, het hoofd-

postkantoor op de Neude en de Domkerk te Utrecht. Roland Holst kwam via prof. dr. ir. Dirk Frederik Slothouwer (1884-1946), de restauratie-architect in de periode 1921-1938, in contact met de Domkerk. Hij beschouwde het ontwerp van beide grote ramen in de Domkerk als zijn belangrijkste werk. Roland Holst overleed op 31 december 1938 te Bloemendaal. Voor de Domkerk hebben nog verdere plannen voor her-beglazing bestaan, maar vanwege de beperkte financiële middelen, zijn overlijden en de Tweede Wereldoorlog is daarvan niets meer gekomen.

De nieuwe ramen

In de vroege jaren twintig van de vorige eeuw onderging het interieur van de Domkerk een grote gedaanteverwisseling onder verantwoordelijkheid van architect Dirk Frederik Slothouwer. Deze trok voor de realisatie van het interieur bekende kunstenaars aan. Zo ontwierp Willem Penaat (1875-1957) het meubilair, de banken en de preekstoel die er nu nog zijn, Oswald Ludwig Wenckebach (1895-1962) ontwierp de adelaar (symbool van Christus) onder de leze-naar op de preekstoel, de beeldhouwer Anton Fortuin (1880-1967) vervaardigde verschillende vormen van houten beeldhouwwerk en Richard Roland Holst ontwierp de ramen in de transepten en het koor. Volgens Slothouwer was Roland Holst de enige glasschilder in Nederland die een dergelijke opdracht aan zou kunnen. De ramen in het transept hebben een oppervlakte van ongeveer 120 m² en behoren tot de grootste kerkramen van ons land.

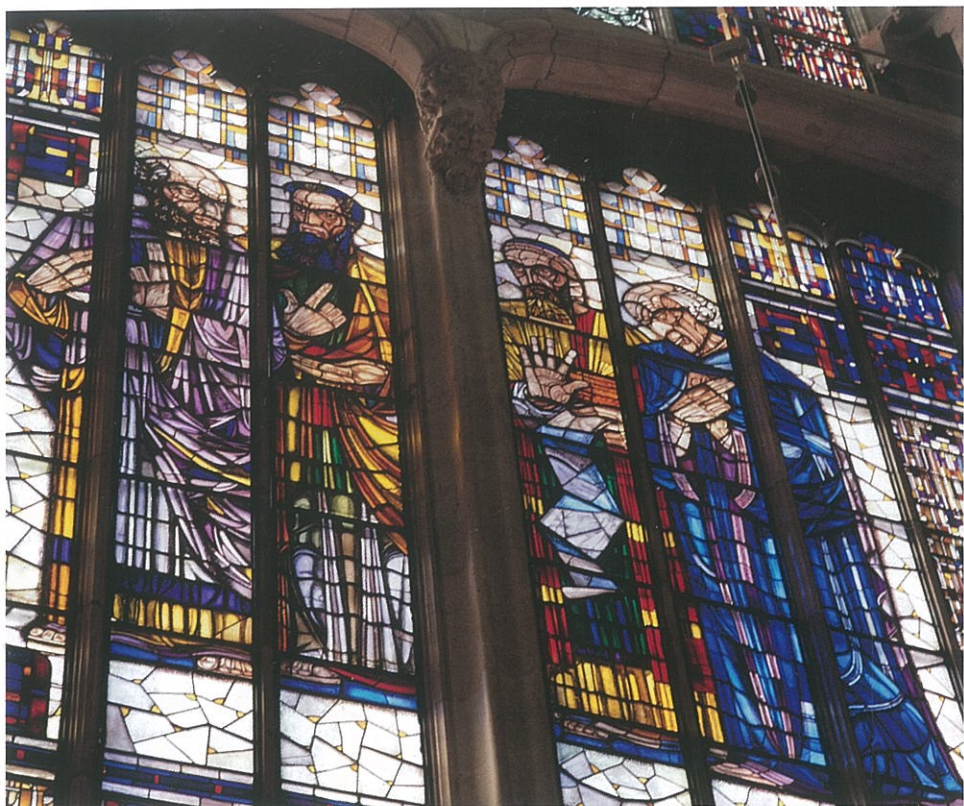
*De Utrechtse theoloog prof. dr. A.M. Brouwer,
Het Utrechts Archief, cat. nr. 104230.*

Compositie van het Evangelistenraam

Onderaan het Evangelistenraam is een centrale cirkel met daarin de symbolen van de vier elementen: boven lucht en vuur, onder water en aarde. Daarboven staan de vier evangelisten. Boven de stenen middenbrug domineert het kruis met de letters INRI. Uit de doornenkroon, over de volle breedte daarvan, vallen bloeddruppels neer. Zoals de vier elementen samen het heelal omvatten, zo dragen de vier evangelisten samen de rijkdom van de Goddelijke openbaring. Roland Holst heeft geprobeerd om op het Evangelistenraam het eigene van de Evangelisten te verbeelden. Dit op advies van de Utrechtse ethische theoloog professor Annéus Marinus Brouwer (1875-1948). De vier zeer verschillende persoonlijkheden verkondigen samen de heerlijkheid van Christus: Mattheüs vangt het licht van het verleden op, Marcus dat van het heden, Lucas dat van de toekomst en Johannes het licht van de eeuwigheid.

Kleuren en vormen

Het Evangelistenraam komt qua stijl het dichtst in de buurt bij de Amsterdamse School, een variant van de Art Deco (1920-1939). Kenmerkend hiervoor zijn een decoratieve stijl met strakke vormgeving, eenvoudige geometrische patronen (rechtlijnige, vierkante of rechthoekige versieringsmotieven) en het gebruik van felle, heldere, vooral primaire kleuren. Bovenin het Evangelistenraam zien we de primaire kleuren rood, geel en blauw en de karakteristieke geometrische figuren. Daaronder secundaire én primaire kleuren bij de vier evangelisten. Mattheüs draagt een paars gewaad - symbolisch vanwege zijn aandacht voor het verleden van het oude testament, dat Christus verkondigde -, Marcus het bruine kleed als verteller aan het volk, Lucas het rode van de (Griekse) geleerde en Johannes het hemelsblauwe van de bespiegelende mens. Secundaire (groen en bruin) en primaire kleuren zijn er ook in en rond de cirkel met de vier elementen; deze is gevat binnen een driemaal herhaald blokkenpatroon. Achter de figuren en het kruis is een licht gehouden ruimte (licht loodweefsel). Zo'n open ruimte om en naast het directe beeld kan in hoge mate de sfeer van de voorstelling bepalen. Het is een 'element van stilte, van inhoudsvolle rust', door professor A.M. Brouwer geïnterpreteerd als 'het licht der opstanding'. Roland Holst zelf karakteriseerde het Evangelistenraam als statisch en van kleur juichend; het latere oudtestamentische raam als dynamisch en stemmiger, is bewogener van kleur.

De vier evangelisten in het raam aan de zuidzijde van de Domkerk.

Van links naar rechts: Mattheus, Marcus, Lucas en Johannes, Het Utrechts Archief, cat. nr. 835926.

De voorstudie van het Evangelistenraam

De voorstudie van het Evangelistenraam bestaat achter de lijst uit twee pasteltekeningen op kartons vervaardigd in inkt, pastelskrijt en potlood op papier, met de signatuur *R.N. Roland Holst*, '12 - '25.

Op de achterzijde bevindt zich een etiket van lijstenmaker H. Gonkel Jr. & Zoon met de adressering *Prof. R.N. Roland Holst, Bloemendaal*. De voorstudie wijkt op enkele onderdelen, bijvoorbeeld bij twee van de gezichten, af van het glas-in-loodraam zoals het een jaar later zou worden uitgevoerd. De twee evangelisten in het midden werden in het glas-in-loodraam uiteindelijk omgewisseld.

Het voorontwerp werd afgedrukt in een overdruk van het artikel door A. van den

Boom, 'R.N. Roland Holst' in het tijdschrift "Op de Hoogte" in 1926. Nadien kwam het in particuliere handen en is het nooit meer in het openbaar te zien geweest. De tekeningen werden ingelijst in een eikenhouten raam met vijf spijlen achter glas. De afmetingen met lijst bedragen: 123,5 cm x 134 cm. De nazaten van generaal-majoor W.C. baron Röell van Hazerswoude (1861-1937), president-kerkvoogd en groot promotor van de restauratie van de Domkerk, hebben het, na bijna 100 jaar in hun bezit te hebben gehad, op 17 mei 2023 ter veiling aangeboden.

De verwerving ervan door de Domkerk was mede mogelijk door financiële steun van de Stichting Vrienden van de Domkerk, de Ridderschap van Utrecht,

*De ingelijste pasteltekening als voorstudie van het Evangelistenraam in de Domkerk.
Foto: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.*

de Stichting Fonds A.H. Martens van Sevenhoven en een echtpaar dat anoniem wenst te blijven.

De pasteltekening en de lijst bevonden zich na bijna 100 jaar in matige staat en moesten worden gerestaureerd. Op 24 november 2023 werd het geheel, dat inmiddels was voorzien van een passende lichtbak, boven het westelijke toegangsportaal onthuld door Bart van Meegen als voorzitter van de Stichting Vrienden van de Domkerk.

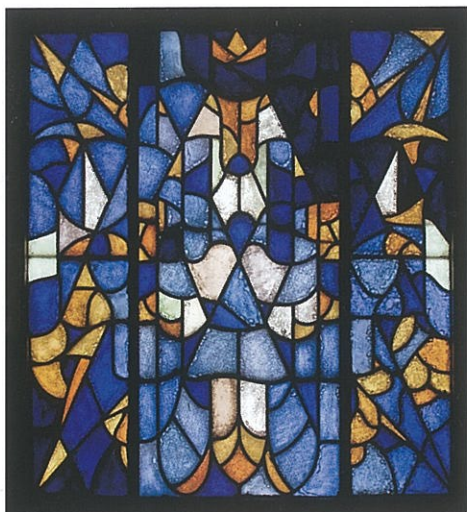
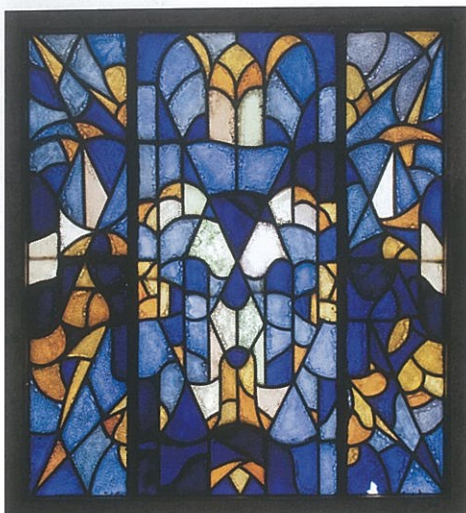
Twee glas-in-lood ramen

Daarnaast hebben sinds 24 november 2023 twee gebrandschilderde ramen van Richard Roland Holst hun plek gevonden in de Domkerk. Deze ramen zijn in de jaren twintig van de vorige eeuw vervaardigd en bevonden zich jarenlang in het depot van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in Amersfoort. Naar de herkomst en het doel van beide

glas-in-loodpanelen moet nog nader onderzoek worden gedaan. Waarschijnlijk betreft het een tweetal ramen dat zich in de aula van de Rijksacademie voor Beeldende kunsten in Amsterdam bevond en daar in de jaren vijftig bij een modernisering werd verwijderd. In 1957 kwamen de panelen van de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten bij de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) terecht. Een vergelijkbaar raam, in een andere kleurstelling, is te vinden in een trappenhuis van de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam, Singel 425 Amsterdam.

Dankzij de rubriek 'Kunst zoekt plek' in het RCE-Tijdschrift hebben ze nu een goede bestemming gevonden in de Domkerk.

Op 8 september 2023 werd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en de Domkerk een bruikleen-

De twee glas-in-lood ramen van R.N. Roland Holst. Foto: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

De westelijke entree van de Domkerk, waar de verworven kunstwerken zich thans bevinden. Foto: Mieke Breij.

overeenkomst van de twee glas-in-loodpanelen van Roland Holst getekend. Beide panelen met als afmetingen 134,5 x 117 cm werden na restauratie van lichtbakken voorzien. Zij werden opgehangen in de nissen aan de noordzijde van het westelijke toegangsportaal van de Domkerk. Na de onthulling op 24 november 2024 door kerkenraadsvoorzitter Maarten Ploeg presenteert de

Domkerk thans in totaal acht kunstwerken van Richard Nicolaüs Roland Holst. Een toelichtende beschrijving is in de Domkerk aanwezig.

Theo Kralt is voorzitter van de Restauratiecommissie van de Domkerk Mieke Breij is redactielid van het tijdschrift Domkerk

Houdt de Domkerk open!

Bent u al Vriend van de Domkerk?

Vriend van de Domkerk wordt u door op periodieke basis – bij voorkeur maandelijks – een vast bedrag te doneren. U bent al Vriend vanaf € 3,50 per maand. Met uw bijdrage maakt u het mogelijk dat de kerk dagelijks open en gratis toegankelijk is. U draagt ook bij aan het noodzakelijke onderhoud en de restauratie van het gebouw. Dit is nodig om de kerk in goede staat door te kunnen geven aan toekomstige generaties. De kosten hiervan zijn echter hoog. De financiële steun van de overheid en verschillende fondsen dekken niet alle kosten.

Als Vriend ontvangt u uiteraard ieder jaar dit prachtige tijdschrift.

Opgave als Vriend kan het makkelijkst via de website <https://domkerk.nl/steun/> word-vriend, of door een e-mail te sturen naar het hieronder vermelde adres.

Zelf eenmalig overmaken

U kunt ook zelf een bijdrage overmaken naar IBAN NL 47 INGB 0005 855 937 t.n.v. Stichting Vrienden van de Domkerk. Vermeldt bij uw betaling uw naam, postcode en huisnummer. Dan kunnen wij uw gift goed administreren.

Wordt Domdrager

Als Domdrager draagt u extra bij.

U bent Domdrager als u € 250,- of meer per jaar doneert. Dit bedrag mag u per jaar of verspreid per maand schenken.

U geniet van alle voordelen van de Vrienden én we nodigen u uit voor bijzondere ontvangsten, zoals bijvoorbeeld speciale rondleidingen tijdens de restauratie. We gaan graag met u in gesprek als u persoonlijke wensen hebt.

Als Domdrager kunt u uw bijdrage periodiek schenken met een schenkingsovereenkomst voor een minimale periode van vijf jaar. De gift is dan volledig fiscaal aftrekbaar. Dit biedt u een flink belastingvoordeel én u biedt de stichting extra zekerheid van inkomen. Wilt u Domdrager worden? Stuur een e-mail voor meer informatie.

Nalaten aan de Domkerk

U kunt Stichting Vrienden van de Domkerk opnemen in uw testament.

Met uw nalatenschap draagt u bij aan een duurzame toekomst voor de Domkerk. Vraag meer informatie aan via onderstaand emailadres.

Hebt u nog vragen over de mogelijkheden om de Vrienden te steunen, stuur dan een e-mail naar vriendendomkerk@domkerk.nl